

STELA JÁROSIOVÁ

NŐK A PEDAGÓGUSPÁLYÁN: SAJÁTOSságOK ÉS NEHÉZSÉGEK A MAI 21. SZÁZADI ALAPISKOLÁKBAN

A pedagóguspálya hosszú ideig kizárólagosan a férfiak számára jelentett kibontakozási és munkavállalási lehetőséget. A 19–20. század fordulóján megjelenő jótékony nőegyletek (Kéri, 2019) – többek között – Magyarországon is ezen a helyzeten kívántak változtatni, amikor megkezdték a nők munkavállalási és politikai jogaiért folytatott küzdelmüket. Céljuk volt, hogy öntudatra ébresszék a nőket, és rámutassanak a családon kívüli szférában kínálkozó lehetőségeikre (Kereszty, 2012; Kéri, 2019), az 1850-es évektől kezdve pedig a lányok oktatásának javításán is fáradoztak (Skelton – Francis, 2009). Mivel a munkaerőpiac a nőket a pedagógusi szakmán belül fogadta be leginkább, a nőegyletek felléptek a nők szakképzettségének növelése érdekében is (Cortina – Román, 2006). Céljaik összhangba kerültek a közrendelkezésekkel, ugyanis az 1868-ban közreadott 38. népoktatási törvénycikk hatására fokozatosan megnőtt az oktatási intézmények száma, és a lányok mind nagyobb teret kaptak a továbbtanulásra, művelődésre, fejlődésre (Németh, 2004; Skelton – Francis, 2009; Szécsi – Géra, 2016; F. Lassú, 2001).

A tanítónők száma olyannyira megnőtt, hogy napjainkban nagyrészt nők látják el az óvodai, illetve iskolai nevelő-oktatói feladatokat. Mivel a 21. századi tanítónők egyszerre több szerepet töltenek be a társadalomban, egyre súlyosabb feladatokkal és problémákkal kell szembenéznüik, pedagógusként, feleségként és anyaként is helyt kell állniuk (F. Lassú, 2001). Pedagógusként azonban nemcsak szaktudást vár el a tanítónőtől a társadalom, hanem bizonyos személyiségjegyek hordozását is (Szabó, 2006, 96–99): legyen szülőpótló vagy szülőhelyettesítő, lelkipogdó, nevelő, támogató, forrás, mentor, bíró, tanácsadó és facilitátor, adminisztrátor egyszerre (Varga, 1998, 112–117; Szabó, 2006, 59–63). A 21. századi tanítónőknek még olyan készségeket is el kell sajátítaniuk, melyek gyakorlását a körülöttük lévő új helyzetek kívánják meg: ilyen például a pályázatíró, menedzser, szabadidő-szervező, mediátor, terapeuta, valamint a pszichológus vagy szociális munkás szerepe és feladatkörének betöltése (Cövek – Fazekas – Kovács, 2020). Törvényszerű, hogy minél inkább beledják a pedagógusok a szívüket, lelküket a munkájukba, annál nagyobb az esélye annak, hogy sérülnek vagy elhasználnak. Többek között emiatt történik a pedagóguspálya magas számú elhagyása is (Benkovics-Parádi, 2017, 112–128), hiszen a napi tanítási gyakorlatban keletkező, előre nem látható problémák, nehézségek, amelyekkel ma a tanítónők többségének egyedül kell szembenéznüik, időnként leküzdhetetlen akadályoknak tűnnek. További problémát jelent a tanári pályán mutatkozó magas fokú bizonytalanság (az önértékelési és egyéb kompetenciahiány) és a sokrétű eszközkészlet hiányának a tapasztalata (Szabó, 2006, 54–65).

ELÉGEDETTSÉGI FELMÉRÉS A TANÍTÓNŐK KÖRÉBEN

Ezekből a tapasztalatokból kiindulva határoztuk el, hogy egy empirikus adatokon, kvalitatív elemzéseken nyugvó mikrokutatásba kezdünk, amely a 21. századi tanítónők tanári pályán elfoglalt helyét vizsgálja. A kutatás kérdőíves lekérdezéssel és néhány félig strukturált mélyinterjú segítségével tárta fel a mai alapiskolás tanítónők szerepét, elégedettségét és az nevelő-oktató folyamatokban felbukkanó problémákkal összefüggő tapasztalatait. Az eredmények 100 érvényesen kitöltött kérdőív – köztük 61 szlovákiai és 39 magyarországi, aktívan tevékenykedő, magyar tanítási nyelvű alapiskolán/általános iskolában dolgozó tanítónő, valamint további 3 interjúalany adata – került feldolgozásra.

A kutatás során megkérdezett nők többsége, azaz 80%-a párkapcsolatban él. A megkérdezettek 67%-a mindennapi szülői szerepet is betölt az iskolai tevékenysége mellett. Ezt a szerepet a tanítónők 23%-a teljesen egyedül tölti be, míg 57% a párjával osztja meg (férjével, élettársával). Tanítóként a többségük, 53%-uk alsó tagozaton, 32%-uk felső tagozaton, míg 15%-uk mindkét oktatási szintet folytat pedagógiai tevékenységet. A válaszadók különböző végzettséggel rendelkeztek: 37%-os szaktantárgyi oktató, 36%-os alsó tagozatos végzettségű, 10%-uk pedig óvopedagógus.

A kérdőív nagy figyelmet szentelt a tanítónők pedagógusképzéssel kapcsolatos attitűdjeinek a felmérésére. Rákérdezett, hogy milyen képzésben részesültek, hogyan ítélik ma meg a képzésüket, mit gondolnak, milyen felkészültséggel léptek a tanulmányaikat követően az oktatási gyakorlatba. A válaszadók 68%-a úgy érzi, megfelelően felkészítették őket a pedagóguspálya betöltésére, és a képzésük során minden módszertani segítséget megkaptak a különféle nehézségek és problémák leküzdésére, oldására. Ennek ellenére csak 54%-uk vélekedett pozitívan a pedagóguspályán való elhelyezkedéséről, előzetes elképzeléseiről, miszerint úgy alakult a karrierjük, ahogy szerették volna.

A kutatás során feltételeztük, hogy ma a szakmában tevékenykedő tanítónők (megközelítőleg 70%-a) az évről évre gyarapodó feladatmennyiség és elvárások miatt nehezebben birkózik meg az otthoni és iskolai teendőivel. Ez a hipotézis nem igazolódott be, mivel a válaszadók többsége, azaz 85%-a bevallása szerint rugalmasan kezeli a rá háruló otthoni és iskolai feladatait. Közülük a 40% a tudatos tervezésnek köszönhetően könnyedén kezeli az otthoni és iskolai teendők összehangolását, míg 45%-uk tapasztal némi fennakadást a két szintér feladatainak az összehangolása során. Például az online oktatás alatt problémát okozott a megfelelő időbeosztás megszervezése, a gyerekek tanórára való felkészületlenségének a kezelése,

| Kép: <https://www.freepik.com>

a munkatársak helyettesítése, illetve a szülőkkel való kommunikáció, valamint a konfliktuskezelések okozta feszültségek kezelése.

Második feltételezésünk a képzettségi kompetencia hiányára irányult – amely főképp a tanulók különböző segítségének a kompetenciájára irányul, ami jelentősen befolyásolja a nevelői-oktatói folyamatok lebonyolítását is. Ez a hipotézis beigazolódt. A megkérdezettek 81%-a vallotta, hogy átélt már az osztályteremben nehéz szituációt, problémát (63%-uk ritkán, 18%-uk gyakran). A megkérdezett példakkal is alátámasztották a válaszukat: kihívást jelent számukra a sajátos nevelési igényű gyerekek nevelése-oktatása, a szociálisan hátrányos gyerekek felzárkóztatása és motiválása, a gyerekek tanulási és tanítási folyamatokra gyakorolt szociális háttérhatása, az otthonról hozott gondok kezelése/oldása, a viselkedési problémák megoldása, az összevont évfolyamokban való minőségi pedagógiai tevékenység biztosítása. Ezen felmerülő problémák okaként a megkérdezettek a szakmai kompetenciabeli hiányosságot jelölték meg, amely főleg a tanulók egymástól különböző, tehát egyéni sajátosságainak kezelésére irányul (kor, nem, kulturális háttér, tanulási nehézségek stb.). Ezt a megállapítást az interjúalanyaink is alátámasztják, akik a tanítási-oktatói környezet fejlesztését és javítását is sürgető problémának tartják.

Kutatásunkban harmadikként feltételeztük, hogy a legnehezebben kezelhető problémák és nehézségek megjelenésekor a nevelő-oktató folyamatokban tanítónőink módszertani szempontból kevésbé érzik magukat felkészülten, ezáltal felmerül bennük a pályaváltás gondolata/érzete. Ez a hipotézis *részben beigazolódt*. Tanítónőink 70%-a azt vallotta, hogy könnyen kezelésbe veszi a nevelési-oktatói folyamatok során felmerülő nehéz, problémás helyzeteket. Az öt legproblémásabb nehézség, melyet a tanteremben megélnék, a következő:

- a diákok figyelmének lekötése,
- a diákok motiválása,
- az inkluzív pedagógia megvalósítása és az online oktatás megszervezése,
- a konfliktusok kezelése
- az információdömpinggel való megküzdés.

Az említett felmerülő nehézségek, problémák során a megkérdezett tanítónőinknek több mint a fele (56%-a) már eljátszott a pályaelhagyás gondolatával. Ezért hiába érzik magukat módszertani és eszközhasználat szempontjából felkészültenek, a többségük mégis fontolgatja a pályaváltást. Interjúalanyaink – háromból két tanítónő – hivatásként élik meg szakmájukat, így minden nehézséget, problémát kihívásként, fejlődésre való lehetőségként élik meg a pályafutásuk során, ami csak megerősíti őket a szakmájukban. A problémát abban látjuk, hogy nincs minden pedagógus tudatában a pedagógussá válás folyamatával, hiszen senki sem válhat azonnal a szakmája kiváló szakemberévé, azaz „mesterévé”. A pedagóguspályán is – mint minden szakmában – fokozatosan válik az első, bizonytalan lépéseit tevő pályakezdő szakem-

| Kép: <https://www.freepik.com>

berből a hivatását magas szinten művelő szakemberré. Munkájukat alapvetően a tudásuk és képességeik, hivatástudatuk és motiváltságuk határozza meg.

Utolsó hipotézisünkben a tanítónők pályaváltásra és pályaelhagyásra vonatkozó gondolataira összpontosítottunk. Fel-tételeztük, hogy többségük már a pályakezdést követő első három év során elgondolkodott ezen döntésen. Hipotézisünk *beigazolódott*, mivel a válaszok arról adtak számot, hogy a legtöbb tanítónő (37,5%) a pedagógiai tevékenysége 1-3. évében fontolgatni kezdte a pályaváltást/pályaelhagyást. Erre magyarázatot adhatnak a Habermann-féle pedagógusszakmai pá-lyafutás szakaszai (Kósáné Ormai – Horányi, 2006, 36), melyek rámutatnak, hogy a pályakezdő pedagógusnak nagyobb kihívást jelent szembenéznie a fentebb említett felmerülő nehézségekkel a nevelői-oktatói folyamatokban, mivel ekkor a túlélési és felfedezési szakaszt éli át a pályakezdő. A pályaelhagyás problémája ma már világszinten is komoly gondot okoz. A pályaelhagyás és pályaváltás hátterében továbbá fontos szerepet tölt be az alulfizettség és a szakmai megbecsülés hiánya (az erkölcsi tekintély hiánya), a gyakran negatív intézményi légkör (stressz, kiégés), valamint a tanulókkal szem-beni tehetetlenség és kezelhetetlenség érzete (főleg a sajátos nevelési igényű, illetve szociálisan hátrányos helyzetű tanulók kapcsán, akiknek különféle beilleszkedési, tanulási vagy magatartási problémáik lehetnek).

A KUTATÁSI EREDMÉNYEKRE VALÓ REFLEKTÁLÁS

A rohanó, globalizált 21. század sajátos emberközi kapcsolatokat hozott létre, ami az oktatás, a szakképzés, az intézmé-nyekben történő tanulás, tanítás mindennapjaira is rányomta a bélyegét. Annak érdekében, hogy a pedagóguspálya stabi-lizálódjon, szükség lenne több férfi pedagógusra is, valamint szem előtt kellene tartani a jelentkezők szakmai alkalmassá-gát – azaz a kiválasztás és kiválasztódás harmóniájának a megteremtésére kellene törekedni, akár csak Finnországban. A szakmai stabilitás fokozása céljából fontos lenne csökkenteni a pályaelhagyók számát, ám ezt csak akkor lehetne elérni, ha a pedagóguspálya attraktívabbá, vonzóbbá válna a társadalomban. Ehhez elsősorban azt a kérdést kéne megválaszolni, vajon hogyan lehetne a mostani, stresszes körülmények között végzett munkát jó kedvvel, lendülettel végzett tevékeny-

séggé változtatni, ahol a pedagógus és a tanuló nem szemben álló felekként, hanem együttműködő partnerekként lépnek fel. Ezek eléréséhez három megoldást javasunk:

1.) A kutatás eredményei egyértelműen alátámasztják, hogy fontosabbnak kellene lennie a pedagógus iskolai életben betöltött szerepének – ehhez viszont a háttérből támogató erők, a szülők, intézményvezetők, kollégák támogatására van szükség (Kósáné Ormai – Horányi, 2006; Benkovics-Parádi, 2017). Támogató erő hiányában a pedagógusok elveszítik tényleges szerepüket. Az intézményes feminizáció ellenérvei között szerepel az, hogy társadalmilag egyre csökken a tanítónők megbecsültsége a nevelői-oktatói folyamatokban. A kutatásunk során egy kérdésünkből kiderült, hogy a megkérdezett nők többsége (54%-a) elégedett a kialakult pedagóguspályáját tekintve, mégis 3%-kal többen érzik azt, hogy munkájuk a társadalom által nincs megbecsülve.

2.) A pedagógusoknak folyamatos önképzésre lenne szükségük – az innovatív, alternatív módszerekkel való ismerkedésre, valamint azok alkalmazására és beillesztésére a nevelői-oktatói folyamatokba. A kutatási eredményekből tisztán látható, hogy a megkérdezett tanítónők legtöbbször gondot okoz az egyéni sajátosságokkal (kor, nem, kulturális háttér, tanulási nehézségek stb.) rendelkező diákok oktatása és nevelése. Az egész életen át tartó tanulás, a folyamatos önképzés gyakorlása egyfajta megoldást nyújtana a fentebb is említett öt legnehezebben kezelhető problémára (a diákok figyelmének lekötésére, a diákok motiválására, az inkluzív pedagógia megvalósítására és az online oktatás megszervezésére, a konfliktusok kezelésére, az információdömpingre való reagálásra). Ennek elengedhetetlen feltétele, hogy a pedagógusok megtanulják, hogyan hagyják gondolkodni a gyereket és hogyan hagyjanak időt az egyéni fejlődésre. Ezzel magukban is elősegítenék a tanulói támogatás érdekében történő megértés, elfogadás gyakorlását (Kósáné Ormai – Horányi, 2006).

3.) Végül nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a kollégák közötti kapcsolatokra. Bár a kutatási eredmények szerint a válaszadók nem félnek segítséget kérni kollégájuktól a különféle felmerülő problémák és nehézségek során, mégis egyre nagyobb a pályaelhagyók száma a munkájuk 1-3. éve során. Gondoljunk csak bele: mekkora segítség lehetne egy pályakezdő pedagógus számára, aki frissen fejezte be az egyetemi tanulmányait, tele van lelkesedéssel, türelemmel, megértéssel, valamint vágygal arra, hogy a megszerzett tudását és ismereteit kamatoztassa, majd az iskolai közegben a tanulókat fejlessze, ha valóban számíthatna a tapasztalt, gyakorlatban lévő tanárok szaktudására és támogatására. A vezető tanár létező pozíciója ellenére sajnos a gyakorlatban erre gyakran nincs ideje, ereje, energiája a tapasztalt kollégáknak, és a pályakezdő tanárok feloldhatatlan stresszként élik meg, amikor szembesülnek a fegyelmetlen és akadékoskodó diáksággal s a már kiegészben lévő kollégákkal. A legtöbb esetben ilyenkor hamar csökken a szakmai lelkesedés, és a pályakezdő pedagógusok megindulnak a pályaelhagyáshoz és a gyors kiegészhez vezető úton (Benkovics-Parádi, 2017). Ennek elkerülésére megoldást nyújtanának az esetmegbeszélő csoportos gyakorlatot, amik segíthetnének ezeket a gátakat és az esetlegesen felmerülő problémákat, nehézségeket megoldani.

A tanulmány bírálati folyamaton ment keresztül.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Benkovics-Parádi Krisztina (2017): A kiegész jelensége a pedagóguspályán. In: *Pedagógusok pszichológiai kézikönyve III.* Budapest, Osiris Kiadó, 111–134., ISBN 978-963-276-284-5.
- Cövek Andrea – Fazekas Ida – Kovács Enikő (2020): A tanár is ember!?! – Szerepek a pedagógusban vagy pedagógus a szerepekben? In: *Eszterházi Podcast Spotify.* 34perc 38mp. url: <https://open.spotify.com/episode/4VN5zYVfCitwkJSWXP31p?si=pfNQzo9eR5SvXUH7Nd0V9g&nd=1> (Letöltés ideje: 2021. december 19.)
- Christine Skelton – Becky Francis (2009): *Feminism and "The Schooling Scandal"*. London & New York, Routledge, ISBN 0-203-88433-7.
- F. Lassú Zsuzsa (2001): Hagyományos és modern női szerepek az iskolában. In: *Nevelés és társadalom.* Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola, url: <https://www.kodolanyi.hu/szabadpart/szam9/lassu.html> (Letöltés ideje: 2021. december 19.)
- Kéri Katalin (2019): *Nőegyletek a dualizmus kori Magyarországon.* Civil Szemle. 16. évf., 2. sz., 21–30.
- Kereszty, O. (2012): A nők szerepek tematizálása a Nő és Társadalom című folyóiratban (1907–1913). *Neveléstörténet, 187197.*, url: https://folyoiratok.oh.gov.hu/sites/default/files/article_attachments/upsz_2012_9_10_1_8.pdf (Letöltés ideje: 2022. január 20.)
- Kósáné Ormai Vera – Horányi Annabella (2006): *Mi, pedagógusok. Kérdések önmagunkhoz.* Győr, Flaccus Kiadó, ISBN963-9412-46-5.
- Németh András (2004): A pedagógusszerep történeti változásai. In: *Pedagógiai problémátörténet.* Budapest, Gondolat Kiadó, 479-503., ISBN 963-9567-18-3.
- Szabó Éva – N. Kollár Katalin – Vörös Anna (2017): A tanári szerep, a vezetés és a tekintély problémái. In *Pedagógusok pszichológiai kézikönyve II.* Budapest, Osiris Kiadó, 407–454., ISBN 978-963-276-28-4.
- Szabó Éva (2006): *Szeretettel és szigorral. Az iskolai nevelés problémái a szülők és a tanárok szemszögéből.* Budapest, Akadémiai Kiadó, ISBN 963-05-8377-1.
- Szécsi Noémi – Géra Eleonóra (2016): *A budapesti úrinő magánélete (1860–1914).* Budapest, Európa Kiadó, ISBN 978-963-405-248-7.
- Varga Miklósné (1998): A pedagógusszerepek átalakulása napjainkban. In: *Új Pedagógiai Szemle, 48.évf., 7–8. sz., 112–117.*, url: <https://epa.oszk.hu/00000/00035/00018/1998-07-ta-Varga-Pedagogusszerepek.html> (Letöltés ideje: 2022. október 13.)
- Regina Corina – Sonsoles San Román (2006): *Women and Teaching.* USA, Palgrave Macmillan, ISBN 1-4039-7309-1.